

CONEXIUNI: O PERSPECTIVĂ ISTORICĂ ASUPRA INTERMEDIERII ÎNTRE GRUPURI*

Diana Covaci**

Abstract: *The present study attempts an exploration of a hypothesis about the role of intermediaries in the history of Transylvanian Romanians during the Austro-Hungarian Empire. The paper is divided into three parts: the first two present the theoretical perspectives of the social influence of minorities and the role of brokers, two concepts borrowed from social psychology and sociology. In the third part of the study I have tried to combine these theoretical approaches into a working hypothesis in history, linked to the reassessment of the function performed in the evolution of Romanian society by a group labelled as deviant from the norm: the Romanians that acted as intermediaries between their own national group and the Hungarian state authorities.*

In terms of power, minority groups consists of people who think and act differently from the rest of the society in which they live, circumventing its rules in varying degrees. Communication between groups can be achieved directly when the groups are connected, or indirectly, through an intermediary (broker, middleman etc). There is a significant demand for intermediaries in those areas where communities are culturally, linguistically or geographically separated, and the reliable information flow between groups is reduced or absent.

In 19th century's Transylvania we are dealing with a border province in a multinational empire, and a population majority of language and denominations different from the ones of the State. The Romanian political elite rejected more or less overtly the contacts with state authorities, sometimes placing itself in public opposition to the central government. Communication between the two groups was quite difficult and negatively polarized due to latent conflicts and mutual distrust. In this context, the communication channels between groups were diverted, and the role of intermediaries was taken and assumed by a number of Romanian personalities among the intelligentsia.

Keywords: Minority influence, Social change, Brokerage, Transylvania, National representatives

Studiul de față reprezintă o încercare de explorare a unei ipoteze legate de rolul intermediarilor în istoria românilor transilvăneni în perioada dualismului austro-ungar. Lucrarea este structurată pe trei părți: primele două sunt dedicate teoriei influenței minorităților în schimbarea socială, respectiv rolului intermediarilor între

* This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation, CNCS – UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2014-4-0363.

** Cercetător Științific III, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Centrul de Studiere a Populației, email: dianacovaci@yahoo.com

grupuri și organizații, două direcții de cercetare asumate de psihologia socială și de sociologie. În partea a treia a studiului am încercat să realizez o unificare a acestor demersuri teoretice într-o ipoteză de lucru în istorie, propunând revalorizarea rolului jucat în evoluția societății românești de un grup etichetat drept deviant de la normă: românii care în perioada dualistă au acționat ca intermediari între propriul grup național și autoritățile statului maghiar. În finalul studiului am încercat să testez această ipoteză de lucru prin prezentarea și interpretarea unor exemple concrete, care pot să ofere un punct de pornire pentru o posibilă viitoare cercetare dedicată rolului intermediarilor în istorie.

1. Influența socială și rolul minorităților în schimbarea socială

În cadrul acestui studiu voi opera cu o serie de concepte specifice psihologiei sociale, cu care istoricii s-ar putea să fie mai puțin familiarizați, astfel încât am considerat că se impune o definiție prealabilă a unora din termenii utilizați în cadrul lucrării. *Cambridge Dictionary of Psychology* definește *influența socială* ca fiind capacitatea de a produce schimbare în gândurile, sentimentele și comportamentul unui individ sau grup. *Conformismul* sau *supunerea* reprezintă tendința unui individ de a-și ajusta atitudinile, acțiunile, opiniile și percepțiile astfel încât să se potrivească cu sistemul de credințe al altei persoane sau al unui grup. Acesta are două forme: poate consta în *compliance* sau adeziunea de suprafață la ideile grupului, când individul acționează în concordanță cu sistemul de valori al grupului, dar în privat gândește în mod diferit, sau în *convertire*, când individul adoptă convingerile grupului și acționează în concordanță cu acestea. Cel care nu aderă la convingerile grupului, ale majorității, este catalogat ca fiind *deviant*, deoarece este altfel sau acționează diferit de normă într-un anume fel care poate fi măsurat¹. Întrucât norma este asociată cel mai adesea cu majoritatea care o generează și întreține, termenul de devianță este frecvent legat de o minoritate, un grup care prezintă o abatere de la normă². Prin urmare, *minoritatea* sau *grupul minoritar* reprezintă un subgrup din cadrul unui anume grup social, identificat ca fiind diferit de grupul mare din care face parte și discriminat sau dezavantajat din cauza diferențelor sale³.

Astfel, minoritățile pot fi definite în două moduri: din perspectivă numerică și în termeni de normă și de putere. Din punct de vedere cantitativ, minoritatea reprezintă grupul care este numeric mai mic decât grupul majoritar. În a doua accepțiune, minoritatea constă în grupuri de oameni care gândesc și acționează

¹ David Matsumoto (Ed.), *The Cambridge Dictionary of Psychology*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, p. 158 și *passim*.

² Howard S. Becker, *On Labeling Outsiders*, în Earl Rubington, Martin S. Weinberg (Eds.), *Deviance. The Interactionist Perspective. Text and Readings in the Sociology of Deviance*, 2nd Edition, New York, MacMillan, 1973, p. 14.

³ D. Matsumoto (Ed.), *The Cambridge Dictionary of Psychology*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, p. 310.

diferit de restul societății în care trăiesc, eludând în grade diferite normele acesteia⁴. O altă diferențiere care se impune a fi explicată e cea existentă între devianții *anomici* și *nomici*: primii resping orice fel de reguli, dar ei nu dispun de o regulă internă, prin urmare contestă ideea de normă. În cazul devianților nomici, aceștia denunță norma grupului majoritar, dar respectă o regulă proprie, internă, pe care încearcă să o negocieze ca alternativă la starea existentă⁵.

Până în anii `70 ai secolului XX, studierea devianței și a minoritarilor s-a făcut din perspectiva unilaterală a grupului majoritar, cel care deținea puterea, stabilea norma și supraveghea aplicarea ei în cadrul sistemului⁶. Majoritatea însemna norma, iar normalitatea însemna adaptarea la sistem, echilibrul cu mediul și coordonarea dintre cele două. La polul opus, devianța era văzută drept eșecul individului de a se adapta la sistem, de a se insera în acesta, o lipsă de resurse sau de informare cu privire la mediu și la normele care asigurau existența acestuia. În acest context, conformismul indivizilor era apreciată ca o exigență *sine qua non* a sistemului, întrucât conducea la consens și echilibru; singurele schimbări permise erau cele care făceau sistemul și mai funcțional, mai adaptativ⁷. Schimbările, inovările erau apanajul liderilor, majorităților, specialiștilor, inovarea se producea de sus în jos⁸.

În anul 1976 Serge Moscovici a publicat lucrarea prin care a fundamentat teoria influenței sociale, în cadrul căreia susținea că nu numai majoritățile provoacă schimbările sociale, ci și minoritățile, care erau mai degrabă sursa inovării și a transformării, deoarece ofereau o alternativă la norma general acceptată⁹. Moscovici a schimbat perspectiva de analiză a influenței sociale, punând accentul pe grupul minoritar și propunând *modelul genetic* de schimbare socială. În opinia lui, sistemul și mediul sunt produse ale celor care participă la ele, iar normele sunt tranzacții trecute sau prezente dintre indivizi și grupuri, prin care aceștia cad de acord asupra a ceea ce constituie regula, norma societății la un moment dat. Normalitatea și devianța sunt definite în funcție de timp, reprezintă produse ale organizării respective, clasificate ca nevalide la un moment dat, dar care pot fi validate în timp printr-o renegociere și o schimbare de paradigmă¹⁰. Din perspectiva modelului

⁴ Antonis Gardikiotis, *Minority Influence*, „Social and Personality Psychology Compass”, 5/9 (2011), p. 680.

⁵ Serge Moscovici, *Influență socială și schimbare socială*, traducere de Irinel Antoniu, Iași, Polirom, 2011, p. 100.

⁶ Edwin M. Lemert, *Human Deviance, Social Problems, and Social Control*, New Jersey, Prentice Hall, 1967, p. 7-49; Robert R. Bell, *Social Deviance. A Substantive Analysis*, Homewood, IL, The Dorsey Press, 1971, p. 9-21; Howard S. Becker, *Outsiders. Studies in the Sociology of Deviance*, New York, Free Press, 1991, p. 4-7.

⁷ H.S. Becker, *Outsiders*, p. 127.

⁸ S. Moscovici, *op. cit.*, p. 21.

⁹ *Ibidem*, p. 17-19.

¹⁰ *Ibidem*, p. 21.

genetic, norma unei anumite epoci poate să fie devianța epocii anterioare, care s-a impus în urma unei renegocieri între grupuri.

Minoritatea reflectă într-o anumită măsură ceea ce există la un nivel subteran, reprimat și în cadrul majorității; minoritatea nu reprimă însă atitudinea sau ideea respectivă, iar acest comportament poate avea un efect eliberator și pentru membrii grupului majoritar¹¹, antrenând schimbarea. De asemenea, din cauza poziției lor marginale față de norma centrală a grupului, devianții pot avea legături cu grupurile exterioare care posedă criterii și valori diferite¹², fapt care contribuie și mai mult la diferențierea lor de restul grupului. În procesul de influențare exercitat de minoritate, consecvența în timp a atitudinilor și comportamentelor deviante de la normă prezintă o relevanță deosebită pentru majoritate, deoarece întărește ideea deciziei neclintite a minorității de a susține un punct de vedere diferit¹³. Acestea explică de ce „minoritățile în căutare de recunoaștere socială pentru existența și capacitățile lor sunt dispuse să își asume riscuri, să persevereze pentru perioade îndelungate în situații inconfortabile și să suporte impopularitatea”¹⁴. Creșterea recunoașterii sociale nu implică însă și o creștere a aprobării sociale, iar individul sau grupul care a făcut mișcarea de ruptură și a inițiat conflictul și schimbarea va suporta consecințele acțiunilor sale, chiar dacă aceste au fost în cele din urmă salutare pentru grup¹⁵. Astfel, un anumit nivel de capital de imagine negativă rămâne asociat cu deviantul, chiar și în perioada în care soluția propusă de acesta începe să fie îmbrățișată de grupul majoritar.

În final, influența socială este un proces care aparține atât majorităților, cât și minorităților¹⁶. Primele au tendința de a produce mai degrabă o complianță rapidă și superficială a indivizilor din interiorul grupului care aderă la normă¹⁷, în vreme ce minoritățile reușesc să obțină o convertire la ideile inovatoare, care e indirectă,

¹¹ Roderick I. Swaab, Katherine W. Phillips, Michael Schaerer, *Secret conversation opportunities facilitate minority influence in virtual groups: The influence on majority power, information processing, and decision quality*, „Organizational Behavior and Human Decision Processes”, vol. 133, March 2016, p. 17-32.

¹² S. Moscovici, *op. cit.*, p. 100.

¹³ Charlan Nemeth, Ofra Mayseless, Jeffrey Sherman, Yvonne Brown, *Exposure to Dissent and Recall of Information*, „Journal of Personality and Social Psychology”, 58, 1990, No. 3, 429-437; Wendy Wood, Sharon Lundgreen, Judith A. Ouellette, Shelly Busceme, Tamela Blackstone, *Minority Influence: A Meta-Analytic Review of Social Influence Processes*, „Psychological Bulletin”, 115, 1994, No. 3, p. 323-345.

¹⁴ S. Moscovici, *op. cit.*, p. 247.

¹⁵ *Ibidem*, p. 254.

¹⁶ William D. Crano, Antonis Gardikiotis, *Attitude Formation and Change*, in J.D. Wright (Ed.), *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*, 2nd Edition, vol. 2, Oxford, UK, Elsevier, 2015, p. 169-174.

¹⁷ S. Moscovici, Bernard Personnaz, *Minority Influence and Conversion Behavior in a Perceptual Task*, „Journal of Experimental Social Psychology”, 16, 1980, Issue 3, p. 270-282.

latentă, însă profundă¹⁸, determinând astfel schimbări în societate și inovare. Punctul de vedere minoritar reprezintă o alternativă viabilă la norma majorității, putând fi adoptat de aceasta și devenind în timp noua normă¹⁹.

În concluzie, minoritățile, devianții nomici, cei care resping norma generală a grupului și asumă o stare de marginalitate în raport cu o majoritate autodefinită pot provoca schimbarea regulilor, inovarea socială. Pentru a genera schimbarea sunt necesare o definiție clară a alternativelor la situația ce se dorește a fi schimbată, obținerea unei anume coeziuni interne, dar și manifestarea unui comportament consecvent în timp. Toate acestea reușesc să inducă majorității ideea reanalizării opțiunilor și a renegocierii normelor, generând în durată lungă schimbarea de mentalitate și de atitudine.

2. Comunicarea între grupuri și procesul de intermediere

Partea a doua a prezentării este dedicată fenomenului de intermediere între grupuri, care a fost studiat în psihologia socială, dar și în sociologie, fiind subsumat analizei comunicării de grup și comunicării intra- și interorganizaționale. Din considerente de eficiență, voi recurge din nou la unele definiții, deoarece terminologia utilizată este una extrem de specifică acestui domeniu al cunoașterii.

Prin *dinamică de grup* pot fi înțelese toate procesele și schimbările care au loc într-un grup funcțional, incluzând aici afilierea la acesta, coeziunea internă, conștiința apartenenței la grup, tiparele de comunicare între membri, conflictele și rezolvarea acestora, procesul decizional, conducerea grupului, normele și supunerea membrilor față de acestea²⁰. *Comunicarea* este caracteristica de bază a funcționării eficiente a unui grup. Comunicarea se poate realiza în cadrul grupului sau în afara sa și se bazează pe existența unui sistem de părți interdependente, care formează un întreg; dacă lipsesc părți sau dacă acestea funcționează greșit, comunicarea e ineficientă sau lipsește²¹. Inițierea comunicării duce la atribuirea de roluri și stabilirea de reguli, care caracterizează orice situație socială. Regulile sunt restrictive, limitează posibilitățile de comunicare între oameni și restrâng acțiunile participanților la comunicare. Ele pot fi înțelese ca mijloace care stabilizează sau

¹⁸ A. Gardikiotis, *op. cit.*, p. 682; Charlan Jeanne Nemeth, *Minority Influence Theory*, in P.A.M. Van Lange, A.W. Kruglanski, E.T. Higgins (eds.), *Handbook of Theories of Social Psychology*, vol. 2, Thousand Oakes, CA, Sage, 2011, p. 362-377.

¹⁹ Bibb Latané, Sharon Wolf, *The Social Impact of Majorities and Minorities*, „Psychological Review”, 88, 1981, No. 5, p. 438-453; Jolanda Jetten, Matthew J. Hornsey, *Deviance and Dissent in Groups*, „Annual Review of Psychology”, 64, 2014, p. 461-485.

²⁰ D. Matsumoto (Ed.), *The Cambridge Dictionary of Psychology*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, p. 226.

²¹ William J. Seiler, Melissa L. Beall, *Communication. Making connections*, 8th edition, Pearson, 2011, p. 14-15.

întrerup un sistem de comunicare dat²², iar în interacțiunea dintre grupuri aceste reguli sunt esențiale, deoarece asigură buna desfășurare a procesului de transmitere de mesaje.

Grupurile au limite de acțiune, au granițe trasate mai mult sau mai puțin clar, care definesc organizația de mediul înconjurător și de alte asemenea organizații; existența acestor limite impune însă stabilirea de legături cu mediul extern, în vederea unor contacte și schimburi de informații sau bunuri etc. Organizațiile complexe au tendința de a atinge o stare de echilibru intern care poate duce la o izolare în fața informațiilor externe, fapt care în timp poate afecta existența și eficiența organizației. Adaptarea la mediu depinde de existența contactelor constante cu exteriorul, cu celelalte grupuri, iar persoanele care realizează aceste contacte sunt cele care selectează, transmit și interpretează informațiile din mediu²³.

Pentru comunicarea între grupuri este important de înțeles faptul că aceasta se poate produce *direct* atunci când există puncte comune de realizare a contactului și regulile sunt cunoscute de părțile implicate. În cazul în care grupurile nu sunt conectate, comunicarea se poate produce *indirect*, prin intermediere. Existența intermediarilor e absolut necesară în cazul în care comunicarea se petrece între grupuri altminteri neconectate, acolo unde informația e rară sau dificil de interpretat, schimburile sunt rare, mediul instituțional care să permită schimbul de informații e slab dezvoltat²⁴, iar relațiile dintre părți sunt dominate de neîncredere²⁵.

Intermedierea se numește *brokeraj*, iar intermediarul (fie că e numit *broker*, *boundary spanner* sau *middleman*) e cel care facilitează realizarea unui schimb, a unei tranzacții în condițiile existenței unei breșe (*gap*) în structura socială în cadrul căreia activează grupurile. Ei sunt cei care asigură o punte de legătură (*bridge*) între grupuri și ajută la transferul de bunuri, informație, oportunități și cunoștințe prin această legătură. Intermediarii nu pun la bătaie resursele lor, ci mai degrabă au acces la resursele care sunt asigurate de alte persoane, funcții sau grupuri²⁶. Intermediarii sunt localizați la periferia grupurilor, în afara lanțului de comandă, și pot lucra cu

²² Jurgen Ruesch, *Communication and Human Relations: An Interdisciplinary Approach*, in Jurgen Ruesch and Gregory Bateson, *Communication. The Social Matrix of Psychiatry*, New Brunswick (USA) and London (UK), Transaction Publishers, 2008, p. 27.

²³ Howard Aldrich, Diane Herker, *Boundary Spanning Roles and Organization Structure*, „Academy of Management Review”, April 1977, 2 (2), p. 218-219; Christopher G. Hudson, *Complex Systems and Human Behavior*, Lyceum Books Inc., Chicago, IL, 2010, p. 10.

²⁴ Katherine Stovel, Benjamin Golub, Eva M. Meyersson Milgrom, *Stabilizing Brokerage*, „Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America”, 108, 2011, Supplement 4: *Dynamics of Social, Political, and Economic Institutions* (December 27, 2011), p. 21326; Gilpin Dawn R., Miller Nina K., *Identity Brokerage and Nonprofit Community Building*, „Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing”, 25, 2013, p. 361.

²⁵ Roger V. Gould, *Power and Social Structure in Community Elites*, „Social Forces”, 68, 1989, No. 2, December, p. 534.

²⁶ K. Stovel, B. Golub, E. M. Meyersson Milgrom, *op. cit.*, p. 21326.

actori din diferite organizații/structuri. Aceștia joacă un rol de legătură esențial în procesul de comunicare, conectând informații, oameni și probleme interdependente, care altminteri nu ar interacționa²⁷. Intermediarii dispun de putere, înțeleasă mai degrabă în sensul de influență, decât în varianta de acumulare de resurse. În opinia lui R. Gould „indivizii care se situează pe canalele de comunicare dintre alți indivizi au potențialul de a-și exercita puterea asupra acestora”, deoarece pot influența cantitatea și calitatea informației pe care o intermediază. Influența lor e mai importantă în acele contexte în care intermedierea se petrece între grupuri rivale clar definite, între opozanți care se privesc cu neîncredere²⁸, care sunt astfel nevoiți să acorde credibilitate deplină brokerului.

Cererea pentru intermediari e însemnată în acele zone/domenii în care comunitățile sunt separate cultural, lingvistic sau geografic și e cu atât mai semnificativă în cazul în care fluxul de informație de încredere e redus sau inexistent. În timp, în cazul grupurilor mici, mediatorii dispar întrucât grupurile ajung la un numitor comun și realizează conexiunile necesare care înlocuiesc intermediarul. În cazul grupurilor mari și a celor cu interese opuse, cel mai frecvent intermediarul va fi atras de una sau alta din părți (*captured broker*)²⁹, devenind în timp membru al unuia din grupurile pentru care a mediat.

Cea mai simplă și totodată cea mai eficientă rețea de intermediere analizată constă în trei persoane: doi actori neconectați între ei și intermediarul. Actorii sunt persoanele interesate să inițieze o tranzacție, un schimb de informații sau bunuri, dar intermedierea se poate realiza și între grupuri. Există și lanțuri de intermediere, dar acestea sunt mai rare, întrucât tendința evidentă este de a alege calea cea mai scurtă către celălalt actor, de a evita eforturile inutile generate de intermediari succesive³⁰.

Studierea fenomenului a identificat mai multe asemenea categorii de brokeri, în funcție de grupul din care provin părțile care au nevoie de intermediere (comunicare intragrup sau intergrupuri) și de calitatea în care acționează intermediarul. Astfel, avem de a face cu intermediarul care este investit cu dreptul de a reprezenta grupul propriu și de a negocia în apărarea intereselor sale, în calitate de reprezentant (*representative*)³¹. Termenul de om de legătură (*liaison*) definește relația de brokeraj în care toate cele trei părți implicate în tranzacție provin din grupuri diferite – aici intră mediatorii sau arbitrii diferitelor conflicte. Gould și Fernandez menționează o subcategorie aparte a oamenilor de legătură numită

²⁷ Susan Sturm, *Activating Systemic Change toward Full Participation: The Pivotal Role of Boundary Spanning Institutional Intermediaries*, „St. Louis University Law Journal”, 54, Summer 2010, 4, p. 1128.

²⁸ R.V. Gould, *op. cit.*, pp. 533, 547.

²⁹ K. Stovel, B. Golub, E. M. Meyersson Milgrom, *op. cit.*, p. 21327.

³⁰ R.V. Gould & Roberto M. Fernandez, *Structures of Mediation: A Formal Approach to Brokerage in Transaction Networks*, „Sociological Methodology”, 19, May 1989, p. 91-94.

³¹ *Ibidem*, p. 91-92.

middleman minority, care definește un grup marginal care mediază între alte grupuri sociale care nu pot interacționa direct din cauza diferenței de statut (*status gap*)³². Gardianul (*gatekeeper*) reprezintă un intermediar care adună informații și resurse din afara grupului și le distribuie membrilor grupului din care face parte, fiind responsabil cu procesarea de informații și reprezentarea externă. Gardianul se ocupă de contactele la granița dintre grupuri (*boundary spanning*), are rolul de a menține contactul direct cu publicul sau angajații/membrii altui grup/altei organizații. Intermediarul *itinerant* definește situația în care cei doi actori care au nevoie de mediere aparțin aceluiași grup, dar apelează la un intermediar din afară pentru a rezolva problema de comunicare. Ultima situația e cea a *coordonatorului* sau a brokerului local, când toate părțile implicate în comunicare aparțin aceluiași grup, dar fac parte din subgrupuri diferite; situația descrie în general medierea între membrii grupului³³.

Majoritatea studiilor dedicate intermediarilor au arătat faptul că aceștia au tendința de a se afilia în timp unuia din grupurile pentru care facilitează legătura, asta dacă nu fac parte din start din unul din grupuri și îi apară interesele³⁴. O altă caracteristică e reprezentată de faptul că intermediarii care fac parte dintr-un grup și care interacționează liber cu non-membri ai grupului sunt mai predispuși să adopte atitudini asemănătoare acestora din urmă³⁵, eludând norma propriului grup, fapt care permite recrutarea lor de cealaltă parte.

De cele mai multe ori intermediarul e reprezentantul unor grupuri mai mici care sunt nevoite să colaboreze cu autoritățile centrale; studiile au indicat că în această situație, prin contactele sale și poziția sa ambiguă, intermediarul pierde în timp încrederea ambelor părți. Puterea asociată acestui rol e însemnată, chiar dacă intermediarul nu dispune în sine de putere, iar abuzul de putere e o caracteristică a brokerajului exercitat în durata lungă³⁶. Alte studii au evidențiat implicarea intermediarului în acte de corupție³⁷, întrucât acesta cunoaște ambele grupuri, precum și regulile interne ale acestora, astfel încât poate contribui eficient la eludarea normelor.

În concluzie, intermediarii apar în acele sisteme în care comunicarea directă dintre grupuri e împiedicată, iar rolul lor e acela de a facilita conectarea. Aceștia sunt prezenți cu precădere în zonele în care comunitățile sunt separate de diferențe de limbă, cultură sau geografie. Ei pot face parte din unul din grupurile pentru care

³² R.M. Fernandez, R.V. Gould, *A Dilemma of State Power: Brokerage and Influence in the National Health Policy Domain*, „American Journal of Sociology”, 99, May 1994, No. 6, p. 1458.

³³ *Ibidem*, p. 1459.

³⁴ K. Stovel, B. Golub, E. M. Meyersson Milgrom, *op. cit.*, p. 21327.

³⁵ H. Aldrich, D. Herker, *op. cit.*, p. 226.

³⁶ K. Stovel, B. Golub, E. M. Meyersson Milgrom, *op. cit.*, p. 21328.

³⁷ David Jancsics, „*A friend gave me a phone number*” – *Brokerage in low-level corruption*, „International Journal of Law, Crime and Justice”, 43, 2015, p. 68-87.

intermediază conexiunea, dar pot fi și independenți de acestea. În timp, intermediarii independenți au tendința de a pierde încrederea grupurilor, de a fi asociați cu acte de corupție, fiind înlocuiți de alte persoane care asumă rolul de mediere, în cazul în care legătura directă între grupuri nu este stabilită definitiv pe baza unor reguli clare de comunicare. Intermediarii afiliați acționează ca reprezentanți ai grupului lor, dar faptul că sunt plasați la limita dintre grupuri îi face mai predispuși spre încălcarea regulilor, fiind ușor de recrutat de cealaltă parte. Intermediarii reprezintă un grup restrâns numeric, care acționează în zonele periferice ale grupului în vederea stabilirii de contacte, astfel că încălcarea normelor sau ocolirea lor nu prezintă o problemă deosebită pentru aceștia. Intermediarii sunt în sine lor un grup marginal, deviant și o minoritate impusă de existența unei breșe în comunicarea directă.

3. Intermediere și schimbare socială

În partea finală a acestui studiu voi încerca să unific cele două teorii prezentate anterior și să ofer câteva exemple, apelând la realitățile societății românești transilvănene din secolul al XIX-lea. Am avut în vedere un grup specific, anume cei care prin colaborarea cu autoritățile politice maghiare, atât la nivel central, cât și local, au încercat să intermedieze obținerea unor beneficii pentru populația românească sau pentru autoritățile statului. Gradul de relaționare al acestora cu autoritățile politice a variat de la minimele contacte impuse de rezolvarea unor probleme administrative sau economice, până la susținerea deschisă a programelor politice ale partidelor politice maghiare. Mulți dintre ei au beneficiat de o reputație îndoielnică în epoca în care au trăit și și-au desfășurat activitatea, iar cei care au activat politic pe listele partidelor maghiare au fost etichetați drept trădători ai națiunii române. Având în vedere cele două direcții de cercetare din psihologia socială și sociologie prezentate mai sus, voi încerca să analizez dintr-o nouă perspectivă fenomenul acesta și să inițiez o dezbateră pe marginea unei ipoteze de analizat în viitor, pornind de la câteva studii de caz relevante.

Sursele pentru realizarea acestor studii de caz sunt reprezentate de memorii și jurnale, dar și de corespondența purtată în epocă între diferite personalități ale inteligenței românești transilvănene. Cazurile de intermediere prezentate se înscriu în două categorii: cele descrise direct de intermediar, care beneficiază inclusiv de un anumit nivel de justificare psihologică a intervenției, și cele surprinse de o altă persoană, fie aceasta unul din actorii pentru care se efectua intermedierea sau doar un observator neimplicat. În această din urmă situație, contextul medierii este mai clar evidențiat și permite chiar identificarea unor posibile etichete ale intermediarului, așa cum era acesta văzut de către contemporanii săi.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în urma formării monarhiei austro-ungare, Transilvania a devenit parte integrantă a Ungariei, iar românii una dintre minoritățile din statul nou-format. Cea mai mare parte a elitei politice a românilor a protestat împotriva acestei realități, pe care a refuzat să o accepte, și a ales să adopte

pasivismul politic, abținându-se de la participarea la viața parlamentară. Refuzul adaptării la realitate apare și mai evident atunci când luăm în considerare faptul că dualismul a fost impus după câțiva ani de experiment democratic, în care elitele politice românești cochetaseră cu posibilitatea de a influența în mod direct destinele Transilvaniei, invocând argumentul majorității numerice în provincie³⁸.

Nu toți reprezentanții românilor au aderat însă la pasivism, după cum o demonstrează studiile dedicate deputaților guvernamentali români din Parlamentul de la Budapesta³⁹. O parte dintre aceștia au ales să fie prezenți politic la nivel central sau local pentru a reprezenta și apăra interesele sociale, economice și culturale ale românilor. Ei au constituit o alternativă la programul politic al Partidului Național Român și la intransigența declarativă a pasiviștilor; în plus, au asigurat o reală modalitate de rezolvare a problemelor individuale sau de grup ale românilor transilvăneni. Confrunțați cu decizia de a activa politic de partea autorităților maghiare, mulți dintre ei au invocat în apărarea lor obligația pe care o aveau față de poporul român, de a-l reprezenta și de a-i apăra interesele⁴⁰, activitate pe care o îndeplinisera și anterior organizării politice și adoptării pasivismului.

Preluând modelul de brokeraj descris în partea a doua a acestui studiu și adaptându-l la realitățile istorice din perioada menționată, putem considera că multe dintre aceste personalități au jucat rolul de intermediari pe lângă autoritățile maghiare pentru unele grupuri de populație românească. De altfel, Transilvania prezintă multe dintre caracteristicile modelelor de existență și activitate ale brokerilor: avem de a face cu o provincie de graniță într-un imperiu multinațional, cu o populație de limbă și confesiuni diferite de cele ale statului în care era integrată, cu elite politice care respingeau mai mult sau mai puțin evident relațiile cu autoritățile statului, plasându-se uneori în opoziție deschisă față de puterea centrală. Comunicarea între cele două grupuri era destul de dificilă și polarizată negativ din cauza conflictelor latente și a neîncrederii reciproce. În acest context, canalele de comunicare între grupuri au fost redirecționate, iar rolul de intermediari a fost preluat și asumat de unele personalități din rândul inteligenței române, pe modelul propus de R. Gould⁴¹, analizat în partea a doua a acestui studiu.

³⁸ Keith Hitchins, *Afirmarea națiunii: Mișcarea națională românească din Transilvania: 1860-1914*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 74-95.

³⁹ Vlad Popovici, Ovidiu-Emil Iudean, *The Elective Representation of the Romanians in the Hungarian Parliament*, „Studia Universitatis Petru Maior”, Series Historia, 11, 2011, p. 121-146; Ovidiu Emil Iudean, *Deputații guvernamentali români din Parlamentul de la Budapesta (1881-1918)/The Romanian governmental representatives in the Budapest Parliament (1881-1918)*, Cluj-Napoca, Mega, 2016.

⁴⁰ O.-E. Iudean, *Deputați guvernamentali români în Parlamentul de la Budapesta (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului XX)*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2012, pp. 411-418.

⁴¹ R.V. Gould, *op. cit.*, p. 533, 547.

Faptul că avem de-a face cu intermedierei recunoscute ca atare de toate părțile este pus în evidență și de un studiu recent al lui Ovidiu Iudean⁴², care analizează intervențiile efectuate de deputatul Ion Ciocan în perioada Primului Război Mondial în favoarea unor persoane sau grupuri din cadrul comunității românești. După cum remarca autorul, problemele pentru care intermedia Ion Ciocan nu ar fi putut fi rezolvate fără implicarea autorităților politice maghiare. Serviciul său de intermediere era răsplătit prin votul comunităților, care trimiteau astfel intermediarul în Parlament, iar serviciul efectuat de autoritățile politice era răsplătit de intermediar prin susținerea necondiționată a rezoluțiilor politice ale guvernului⁴³. Mai mult, studiul lui Iudean surprinde o situație de intermediere a intermedierei, un lanț de brokeraj care depășește formula celor trei părți implicate în proces: Teodor Mihali, el însuși o persoană influentă, membru al Parlamentului Ungariei și membru în PNR, a intervenit la Ion Ciocan pentru rude sau cunoștințe de-ale sale, recunoscând prin aceasta faptul că influența lui Ciocan era superioară celei de care dispunea el, deși pozițiile lor oficiale erau egale (membri ai Parlamentului)⁴⁴.

În aceste condiții de comunicare mediată, acumularea de influență și de putere de către intermediar apare drept o consecință firească a faptului că omul de legătură controla informația și fluxul acesteia⁴⁵. Astfel, în mod indirect și în durata lungă, intermediarii au dezvoltat o capacitate de influențare tot mai însemnată. Acest capital de imagine era deosebit de important pentru ei, în calitatea lor de reprezentanți autodeclarați ai națiunii sau ai comunității de origine; în plus, o parte dintre intermediari au acumulat și un capital financiar însemnat sau funcții politice și administrative în urma activității desfășurate. Rămâne de studiat însă în ce măsură s-a păstrat influența lor în societatea românească în momentul în care au schimbat grupul pe care îl reprezentau, mai cu seamă în momentul în care au asumat culoarea politică a partidelor aflate la guvernarea statului maghiar.

De asemenea poate fi pusă întrebare în ce măsură au fost aceștia instrumente ale statului, ale grupului sau și-au promovat propriile interese? Studiile efectuate până acum asupra biografiilor unora dintre intermediari indică faptul că unii dintre ei s-au considerat mereu reprezentanți ai națiunii lor, deși contemporanii nu le împărtășeau opiniile.

Astfel, în memoriile lui Alexandru Vaida Voevod este menționat un asemenea episod de intermediere, care îl implica tot pe Ion Ciocan. Fiu de grănicer, acesta „a

⁴² O.-E. Iudean, *Bridging the Gap: Romanian Parliamentary Elite in Aid of their Communities during the First World War*, in Ioan Bolovan, Rudolf Gräf, Harald Heppner, Oana Mihaela Tămaș (eds.), *World War I – The other face of the war*, Cluj-Napoca, Romanian Academy – Centre for Transylvanian Studies, Cluj University Press, 2016, p. 95-107. Îi mulțumesc lui Ovidiu Iudean pentru faptul că mi-a pus la dispoziție studiul său, deoarece acesta contribuie decisiv la conturarea ipotezei prezentate în lucrarea de față.

⁴³ *Ibidem*, p. 107.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 104.

⁴⁵ R.V. Gould, *op. cit.*, p. 533.

luat asupra sa reprezentarea confrăților săi grăniceri” într-o chestiune care amenința drepturile asupra unor păduri, revendicate de familia Kemény; în reglementarea chestiunii urma să fie implicat inclusiv comitele suprem Bánffy Dezső, care se pronunțase în mai multe rânduri împotriva grănicerilor români. Cu toate că Ciocan a reușit să obțină un compromis care a adus un profit financiar inclusiv comunităților grănicerești, imaginea sa nu s-a schimbat, ci a fost acuzat de trădare: „Ciocan fu declarat de om al lui Bánffy și ca atare de vânzătorul drepturilor grănicerești și de trădător”⁴⁶. Mai mult, chiar autorul memoriilor, Alexandru Vaida Voevod, mărturisea că la momentul respectiv se alăturase opiniei generale și condamnase implicarea lui Ciocan⁴⁷. Putem însă lua ca punct de pornire faptul că Vaida Voevod utilizase formula de „reprezentant” al românilor atunci când a descris episodul; în ciuda imaginii negative asociate momentului, Ciocan acționase cel mai probabil ca un *representative*, una din cele mai frecvente tipologii ale intermediarilor, definită în partea a doua a acestui studiu.

La fel de relevantă pentru imaginea de sine a intermediarilor este opinia afișată constant în corespondența cu familia sa de către Petru Mihályi, deputat guvernamental și membru al unei vechi familii nobiliare din Maramureș. În scrisorile adresate fratelui său preot, Victor, Petru se erija permanent în reprezentantul românilor din Maramureș și în apărătorul confesiunii greco-catolice. Dincolo de cele scrise, nu pot fi însă negate eforturile lui și ale familiei sale pentru încorporarea parohiei unite a Sighetului în jurisdicția Bisericii Române Unite⁴⁸. Corespondența sa cu Victor e plină de exemple de intermediere intragrup sau intergrupuri, realizate de acesta sau de alți membri ai familiei Mihályi în favoarea rudelor, a prietenilor etc.

Petru a intermediat în numele unor maramureșeni și pe lângă fratele său Victor, după numirea acestuia din urmă în scaunul de mitropolit al Bisericii Române Unite din Transilvania. La un an după preluarea înaltului oficiu ecleziastic, Petru Mihályi îl ruga pe mitropolit să nu se supere când primește cereri de ajutor din partea maramureșenilor și îi spunea că unii din ei apelaseră la familia mitropolitului pentru a obține intermedierea dorită: „Cei mai modești se folosesc de mijlocirea noastră a fraților de a ne întreprinde la Tine în favorul lor”⁴⁹. Acest rol de intermediere pe seama maramureșenilor apare menționat frecvent în scrisorile schimbate între frații Mihályi și este explicat de către intercesori tot prin faptul că aceștia se simțeau responsabili de reprezentarea intereselor românilor din regiune.

⁴⁶ Îi mulțumesc lui Vlad Popovici pentru că mi-a indicat consultarea acestor volume de memorii, în care sunt descrise mai multe asemenea exemple de intermediere, asupra cărora m-am oprit în cadrul acestui studiu. Vezi: Alexandru Vaida Voevod, *Memorii*, vol. 1, Prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Alexandru Șerban, Cluj-Napoca, Dacia, 1994, p. 139.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 139-140.

⁴⁸ Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, Fond personal Victor Mihályi de Apșa, Doc. 736/1868, f. 1-2.

⁴⁹ *Idem*, doc. 790/1896, ff. 1-4.

Un alt exemplu de mijlocire care merită analizat s-a produs în 1894, când episcopul de Lugoj, Victor Mihályi, era candidat la scaunul de mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș. Numirea sa oficială întârzia întrucât Ministerul Cultelor de la Budapesta blocase demersurile de instituire, deoarece existau dubii față de afilierea politică naționalistă a episcopului. În memoriile sale, Victor Mihályi a notat faptul că a fost abordat în două ocazii distincte de preotul greco-catolic român și totodată deputat guvernamental, Silviu Rezei, care a încercat să obțină de la el o declarație de neimplicare politică și de negare a programului PNR. A doua întâlnire e relevantă deoarece, conform memoriilor, Rezei a indicat în mod clar care era cealaltă parte dornică de o mediere cu succes a impasului în care se aflau: „m-a trimis Ministrul Președinte în calitate oficioasă”⁵⁰. Actorul amplasat la celălalt capăt al tranzacției era șeful guvernului maghiar, Sándor Wekerle, iar legătura directă cu Victor Mihályi, deși nu imposibilă, era blocată de asumarea diferenței de statut, precum și de faptul că cei doi actori se aflau oficial în opoziție în această chestiune. Ministrul președinte avea rețineri vizavi de numirea într-un oficiu de conducere important a unui ierarh român cu tendințe naționaliste. Presiunile exercitate de la Roma și de la Viena pentru rezolvarea vacanței scaunului mitropolitan de la Blaj au impus însă comunicarea între părți, iar Silviu Rezei a acționat ca om de legătură între cei doi actori. De această dată intermedierea s-a produs prin implicarea unui reprezentant al grupului românesc care fusese recrutat de cealaltă parte, de către autoritățile statului maghiar. De altfel, pentru activitatea sa plină de succes, Silviu Rezei a fost avut în vedere pentru numirea în oficiul de episcop de Lugoj, în locul lăsat vacant de Victor Mihályi după numirea sa la Blaj⁵¹.

Silviu Rezei se descria pe sine ca fiind mai degrabă trimisul autorităților maghiare pe lângă episcopul Mihályi; modelul de intermediere în care acesta a fost implicat pare a corespunde mai degrabă unui *captured broker*, deoarece Rezei se declara deschis ca fiind un intermediar pentru cauza guvernului de la Budapesta. Mai mult, implicarea sa părea să fi fost asigurată prin promisiunea unor promovări în ierarhia ecleziastică, care în final nu s-au mai materializat.

Cele două exemple de mai sus l-au avut în centru pe Victor Mihályi de Apșa, ca actor al unei intermedierei. Din prisma raportului de forțe, în exemplul din anul 1896 el se plasa pe poziția mai avantajoasă, întrucât deținea puterea și dispunea de capacitatea de a finaliza pozitiv solicitarea intermediarului. În al doilea caz, cel din 1894, puterea se afla de partea cealaltă, întrucât numirea sa depindea de bunăvoința șefului guvernului maghiar. Aceste două exemple pun în evidență faptul că intermedierea nu se desfășurau întotdeauna între actori plasați pe poziții de egalitate

⁵⁰ *Memoriile unui ierarh uitat: Victor Mihályi de Apșa (1841-1918)*, Ediție îngrijită și note: Nicolae Bocșan, Ion Cârja, Studiu introductiv: Nicolae Bocșan, Luminița Wallner-Bărbulescu, Ion Cârja, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009, p. 245-247, 280.

⁵¹ „Unirea”, V, 1895, nr. 16, p. 121-122.

de forțe, astfel că un studiu mai extins trebuie să aibă în vedere inclusiv pozițiile de putere asociate unor atare situații.

Un ultim exemplu la care voi recurge în acest studiu pune în discuție o situație extrem de delicată pentru conducerea Partidului Național Român din Transilvania, desfășurată în anii 1911-1912. Cazul a rămas cunoscut în istorie ca „incidentul Goga-Vaida”⁵² și a pornit de la faptul că Vaida Voevod l-a acuzat pe Goga de a-l fi informat pe fostul ministru de interne, József Kristóffy, de existența unor grupuri de opinii diferite în cadrul comitetului de conducere al formațiunii politice românești. Disputa a pus în dificultate Partidul Național Român din Transilvania, întrucât Goga era unul dintre reprezentantul grupării „tinerilor oțeliți”, care contesta direcția de acțiune politică a românilor transilvăneni și dorea radicalizarea acesteia. Pentru a salva situația, la inițiativa autorităților de la București îngrijorate de disensiunile din cadrul PNR, Constantin Stere a asumat rolul de mediator între cele două tabere⁵³. Fără a intra în mai multe detalii, merită analizată contribuția lui Stere sau, după cum o descria el însuși, „mijlocirea mea amicală”⁵⁴. Din analiza contextului, se pare că avem de-a face cu o situație de broker itinerant, când este adus un intermediar din afara grupului pentru a media între doi actori din cadrul aceluiași grup, aflați într-o situație de conflict.

Tot în acest context trebuie menționată însă și implicarea lui Ion Ciocan, descrisă în memoriile lui Vaida. Acesta ar fi intervenit în medierea lui Stere, pentru a-l împiedica să se adreseze direct lui Kristóffy pentru a lămuri dacă acesta fusese contactat sau nu de Goga. Făcându-și datoria „ca român”, după cum declara, Ciocan s-a opus acestui plan, întrucât considera că imaginea oamenilor politici români de ambele părți ale Carpaților ar fi avut doar de suferit în urma unei asemenea acțiuni; apelul la Kristóffy ar fi lăsat impresia că românii nu pot să-și rezolve propriile probleme politice fără intermedierea maghiarilor⁵⁵ și ar fi fundamentat acuzațiile celor care afirmau că românii nu dispun de suficientă maturitate politică. În această lumină, exemplul de mai sus pare să reflecte o situație de multiple medieri: Stere acționând ca broker itinerant din perspectiva ardelenilor, este oprit de inițiativa lui Ciocan, care pare să fi acționat ca *representative* și *gatekeeper* al propriului grup național și politic.

Aceste exemple nu ilustrează decât câteva dintre direcțiile de manifestare ale intermediarilor, descrise mai pe larg în partea a doua a acestui studiu. Ele sunt

⁵² „Tribuna”, XVI, 1912, nr. 24, p. 1-5; „Românul”, II, 1912, nr. 24, p. 1-5.

⁵³ Mai multe detalii despre incident și rezolvarea lui, vezi la: A. Vaida Voevod, *op. cit.*, p. 140-145; Liviu Maior, *Mișcarea națională românească din Transilvania 1900-1914*, Cluj-Napoca, Dacia, 1986, p. 162-175; K. Hitchins, *op. cit.*, p. 158-159; V. Popovici, *Constantin Stere și medierea crizei Partidului Național Român (1911-1912)*, în vol. *Conferința științifică internațională Constantin Stere. Prozator, publicist, jurist și om politic, 150 de ani de la naștere*, Iași, Vasiliana, 2016, p. 84-93.

⁵⁴ Formula îi aparține lui Constantin Stere, fiind preluată din raportul întocmit la finalul medierii. „Tribuna”, XVI, 1912, nr. 24, p. 1.

⁵⁵ A. Vaida Voevod, *op. cit.*, p. 143-144.

ilustrative pentru o anumită realitate socială, dar nu neapărat reprezentative pentru acea epocă. Se impune un studiu consistent, care să ia în considerare diferitele categorii de intermediari, să stabilească momentul în care s-au afirmat, precum și perioada în care au activat, dar și domeniile în care au avut o oarecare influență. Pentru aceasta e nevoie de o abordare care să reunească reconstrucția prosopografică cu analiza rețelelor sociale, dar și să încerce să pună în evidență rolul intermediarului ca agent la granița grupului/grupurilor.

La fel de importantă e și încercarea de reconstituire a imaginii publice a acestora, precum și a nivelului de influență socială cu care erau creditați și pe care o exercitau în mod real. Un studiu aplicat dedicat intermediarilor ar putea oferi răspunsuri la întrebări precum: care era procentul acestora în cadrul societății românești și care era motivația lor? Cum ar putea fi încadrați în tipologia descrisă în partea a doua a studiului și cum ar putea fi aceasta îmbunătățită sau nuanțată? În ce măsură erau aceștia conștienți de rolul pe care îl jucau în societate și în ce măsură dispuneau de auto-percepție? Cum își evaluau ei poziția față de grupul din care făceau parte: se considerau marginali sau apreciau că dispuneau de un nivel ridicat de centralitate, deoarece realizau legătura între grupuri neconectate? Exemplele de mai sus oferă răspunsuri multora dintre aceste întrebări, dar ele sunt reprezentative pentru cele câteva personalități menționate. Pentru o analiză profundă se impune realizarea unui studiu pe un eșantion mai extins de populație, iar sursele acestuia pot fi multiple, reunind autobiografii, memorii și jurnale, cu corespondența dintre personalități și presa epocii.

În final, voi încerca să închid bucla deschisă în prima parte a lucrării prin prezentarea teoriei lui Serge Moscovici legate de rolul devianților, a minoritarilor în antrenarea schimbării sociale. De ce se impune studierea intermediarilor și a rolului acestora în evoluția societății românești? Care ar putea fi impactul lor în evoluția generală a societății transilvănene?

Dacă luăm în considerare programul oficial al PNR, atunci putem fără nicio îndoială să atribuim intermediarilor menționați mai sus rolul de devianți, de marginali ai grupului lor. Într-o perioadă în care învinuirea autorităților politice maghiare pentru soarta românilor era norma din societatea românească, colaborarea cu statul maghiar părea o asumare clară a unei poziții de trădare. Pe de altă parte, prin atitudinea lor, aceștia au menținut deschisă comunicarea cu autoritățile și s-au remarcat ca reprezentanți ai românilor. Totodată colaborarea lor cu autoritățile statului le-a oferit șansa de a media rezolvarea unora dintre problemele reale, cotidiene, cu care se confrunta grupul de populație din care făceau parte. În durata lungă, societatea românească s-a obișnuit cu activitatea acestora și a recunoscut rolul lor în comunicarea cu funcționarii statului. Oficial românii susțineau pasivismul, dar existența unei alternative, chiar incriminată drept colaborare, a generat în timp o serie de întrebări asupra căii alese în politică de majoritatea societății românești. Cel mai probabil, o parte a celor care susțineau deschis pasivismul erau, în particular, mult

mai deschiși spre ideea unui activism politic. Treptat, alternativa a devenit tot mai viabilă, deoarece calea „devianților” servea indirect la rezolvarea unor probleme cu care se confrunta majoritatea în mod cotidian (probleme economice, sociale, religioase, școlare, culturale) și care ar fi putut fi rezolvate în mod direct prin implicarea în viața politică și prin asumarea unei negocieri deschise cu autoritățile statului.

În concluzie, pentru o reconstituire istorică eficientă și acurată a evenimentelor din trecut se impune identificarea corectă a grupului care a promovat schimbarea socială în societatea transilvăneană a secolelor XIX-XX; aceasta presupune includerea în studiu inclusiv a celor considerați devianți, persoane sau grupuri care afixau atitudini și comportamente diferite de cele considerate a fi norma epocii respective. Recuperarea grupurilor dizidente, a celor etichetați drept intermediari sau chiar trădători ai neamului, permite o reconstituire istorică cât mai apropiată de realitate, deoarece integrează diversitatea. Existența acestor grupuri minoritare ca atitudine și comportament este o certitudine, însă cercetarea lor în trecutul istoric s-a bazat pe modelul funcționalist, pornind de la trasarea normei și analizarea lor ca o deviație de la regulă. Reinterpretarea datelor din prisma modelului genetic susținut de Moscovici ar permite o analiză mult mai acurată a elitelor care au generat și au întreținut evoluția societății românești la finalul secolului al XIX-lea. În sprijinul acestei teorii vine inclusiv faptul că unii dintre cei care au jucat rolul de intermediere în perioada de dinainte de Primul Război Mondial, au ocupat după unirea cu România funcții de conducere la nivel central și regional, devenind piloni esențiali ai dezvoltării societății în perioada interbelică.